

Ubezpieczenia wobec wyzwań XXI

pod redakcją
Wandy Ronki-Chmielowiec

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Jerzy Handschke, Jan Monkiewicz, Kazimierz Ortyński, Wanda Sułkowska,
Włodzimierz Szkutnik, Tadeusz Szumlicz, Stanisław Wieteska

Redaktor Wydawnictwa: Elżbieta Kożuchowska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon [http://kangur.uek.krakow.pl/
bazy_ae/bazekon/nowy/index.php](http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php)

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695- 191-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Katarzyna Barczuk, Ewa Łukasik: Formy zabezpieczenia emerytalnego w wybranych krajach europejskich	13
Teresa H. Bednarczyk: Działalność sektora ubezpieczeniowego a wzrost gospodarczy.....	23
Anna Bera, Dariusz Pauch: Programy edukacyjne jako instrument zwiększania świadomości ubezpieczeniowej w zakresie przestępczości ubezpieczeniowej	31
Jacek Białek: Ocena grupowa w analizie Otwartych Funduszy Emerytalnych.....	40
Sylwia Bożek: Czynności monitorujące i kontrolne w procesie zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym	51
Anna Celczyńska: Należności od ubezpieczających z umów ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych.....	60
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Problemy kalkulacji kosztów zakładów ubezpieczeń na tle powiązań w grupach finansowych	68
Dominika Cichońska: Rola ubezpieczeń w zarządzaniu ryzykiem w zakładach opieki zdrowotnej.....	78
Krystyna Ciuman: Zakłady ubezpieczeń a inne instytucje pośrednictwa finansowego w Polsce w latach 2005–2009.....	87
Tadeusz Czernik: O pewnym sformułowaniu zagadnienia ruiny	94
Teresa Czerwińska: Uwarunkowania polityki dywidend spółek ubezpieczeniowych.....	106
Robert Dankiewicz: Determinanty rozwoju rynku ubezpieczeń kredytu kupieckiego w Polsce	116
Beata Dubiel: Ubezpieczeniowe aspekty ryzyka ekologicznego	126
Roman Garbiec: Ryzyko starości jako element konstruowania systemów emerytalnych w Unii Europejskiej	135
Waldemar Glabiszewski: Znaczenie innowacji technologicznych w działalności ubezpieczeniowej	146
Łukasz Gwizdała: Możliwości analizy systemów bonus-malus w świetle procesów Markowa.....	156
Magdalena Homa: Kalkulacja składki w inwestycyjnych ubezpieczeniach na życie typu unit-linked	168
Beata Jackowska: Charakterystyka wybranych metod wyrównywania tablic trwania życia – wnioski dla zastosowań aktuarialnych	179

Beata Jackowska, Tomasz Jurkiewicz, Ewa Wycinka: Grupowe ubezpieczenia na życie w sektorze MSP	190
Marietta Janowicz-Lomott: Produkty strukturyzowane w formie ubezpieczeń w Polsce.....	201
Anna Jędrzychowska, Ewa Poprawska: Próba zidentyfikowania czynników mających wpływ na wysokość składki przypisanej brutto w ubezpieczeniach komunikacyjnych w Polsce.....	213
Tomasz Jurkiewicz, Agnieszka Pobłocka: Ocena praktycznych metod szacowania rezerwy IBNR w ubezpieczeniach majątkowych	222
Piotr Kania: Specjalistyczne fundusze inwestycyjne otwarte jako forma zewnętrznego zarządzania ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi zakładów ubezpieczeń na życie	232
Robert Kurek: Uprawnienia organów nadzoru w zakresie kontroli wypłacalności – ujęcie w Solvency II.....	241
Jacek Lisowski: Rola biegłego rewidenta w ocenie gospodarki finansowej ubezpieczyciela – unormowania prawne	250
Jerzy Łańcucki: Przesłanki i kierunki zmian w regulacjach dotyczących pośrednictwa ubezpieczeniowego	258
Krzysztof Łyskawa: Zagrożenie równowagi odszkodowania i szkody w obowiązkowych ubezpieczeniach mienia.....	267
Aleksandra Małek: Obowiązki banku jako ubezpieczającego w świetle Rekomendacji Dobrych Praktyk Bancassurance	277
Piotr Manikowski: Rynek ubezpieczeń w Polsce a cykle underwritingowe ..	286
Dorota Maśniak: Ubezpieczyciel jako główne ogniwo transgranicznego systemu ochrony ofiar wypadków drogowych	295
Artur Mikulec: Efektywność systemów emerytalnych krajów UE i EFTA w latach 2005–2008	305
Aniela Mikulska: Małe i średnie przedsiębiorstwa jako odbiorcy usług ubezpieczeniowych	316
Marek Monkiewicz: Jednolity rynek ubezpieczeniowy UE w warunkach globalnego kryzysu finansowego 2007–2009 – pomoc publiczna a wspólnotowe reguły konkurencji	325
Joanna Niżnik: Reforma systemów emerytalnych Ameryki Łacińskiej na przykładzie Chile i Argentyny	335
Magdalena Osak: Medyczne konto oszczędnościowe jako mechanizm finansowania ochrony zdrowia	344
Dorota Ostrowska: Kapitał międzynarodowy a dostęp do produktów ubezpieczeniowych strategicznych dla rozwoju gospodarki polskiej.....	352
Anna Ostrowska-Dankiewicz: Polisa strukturyzowana jako forma inwestycji alternatywnej na rynku polskim.....	362
Renata Pajewska-Kwaśny: Perspektywy rozwoju tradycyjnych i nowatorskich form sprzedaży ubezpieczeń w Polsce – cz. I	373

Monika Papież: Analiza przyczynowości na rynku ubezpieczeń życiowych w latach 2003–2010.....	383
Agnieszka Pawłowska: Ubezpieczenie <i>business interruption</i> w zarządzaniu ryzykiem przerw w działalności gospodarczej.....	394
Krzysztof Piasecki: Rozmyte zbiory probabilistyczne w rachunku aktuarnym.....	402
Piotr Pisarewicz: Rola funduszy inwestycyjnych w rozwoju programów emerytalnych w USA.....	409
Ryszard Pukała: Procesy integracyjne rynków ubezpieczeniowych krajów Europy Środkowej i Wschodniej.....	416
Małgorzata Rutkowska-Podolowska, Nina Szczygiel: Medical savings account as a funding mechanism for health.....	426
Grażyna Sordyl: Rola i działalność holenderskiego funduszu gwarancyjnego (College voor Zorgverzekeringen CVZ) w obszarze prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych.....	435
Ewa Spigarska: Sprawozdanie finansowe zakładu ubezpieczeń a Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej w świetle wprowadzanych zmian.....	445
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz, Maria Kiedrowska: Organizacja audytu wewnętrznego w zakładach ubezpieczeń w świetle <i>Solvency II</i> oraz standardów audytu.....	454
Anna Szkarłat-Koszalka: Instrumenty systemu rachunkowości a kontrola bezpieczeństwa finansowego ubezpieczyciela.....	463
Tomasz Szkutnik: Funkcje łączące w agregacji ryzyka ubezpieczyciela.....	472
Włodzimierz Szkutnik: Ryzyko uruchomienia rezerw katastroficznych.....	483
Anna Szymańska: Czynniki determinujące wybór ubezpieczyciela na rynku ubezpieczeń komunikacyjnych OC.....	494
Ilona Tomaszewska: Perspektywy rozwoju tradycyjnych i nowatorskich form sprzedaży ubezpieczeń w Polsce – cz. II.....	507
Damian Walczak, Agnieszka Żołądkiewicz: Świadomość ubezpieczeniowa oraz skłonność do ryzyka studentów.....	515
Stanisław Wanat: Modelowanie zależności w kontekście agregacji kapitałowych wymogów wypłacalności w <i>Solvency II</i>	525
Stanisław Wieteska: Adaptacja zakładów ubezpieczeń majątkowych do likwidacji skutków efektu cieplarnianego na terenie Polski.....	537
Ewa Wycinka, Mirosław Szreder: Statystyczna ocena wpływu przekraczania prędkości na liczbę wypadków drogowych w Polsce.....	547

Summaries

Katarzyna Barczuk, Ewa Łukasik: Forms of retirement security in selected European countries	22
Teresa H. Bednarczyk: The activity of insurance sector vs. economic growth.....	30
Anna Bera, Dariusz Pauch: Educational programs as an instrument to increase awareness of the crime of insurance cover	39
Jacek Bialek: Group evaluation of open pension funds	50
Sylvia Bożek: Monitoring and control activities in the risk management process of an insurance company.....	59
Anna Celczyńska: Accounts receivable from motor vehicle owners insured under third party insurance agreements	67
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Problems of cost calculation of insurance companies against the background of connections in financial groups .	77
Dominika Cichońska: The role of insurance in risk management in health care facilities	86
Krystyna Ciuman: Insurance companies versus other financial intermediaries in Poland in the years 2005–2009.....	93
Tadeusz Czernik: An alternative formulation of ruin problem.....	105
Teresa Czerwińska: Determinants of the dividend policy in the insurance companies	115
Robert Dankiewicz: Determinants of development of trade credit insurance market in Poland	125
Beata Dubiel: Insurance aspects of ecological risk	134
Roman Garbiec: The risk of old age as the component of constructing the pension systems in the European Union	145
Waldemar Glabiszewski: The importance of technological innovations in the insurance sector.....	155
Łukasz Gwizdała: The capabilities of analyzing bonus-malus systems in the light of Markov processes	167
Magdalena Homa: Correct calculation of net premium in unit-linked investment insurance	178
Beata Jackowska: Characterization of selected methods of the graduation of life tables in the perspective of their actuarial applications	189
Beata Jackowska, Tomasz Jurkiewicz, Ewa Wycinka: Group life insurance in the SME sector.....	200
Marietta Janowicz-Lomott: Structured products in the form of insurance in Poland	212
Anna Jędrzychowska, Ewa Poprawska: An attempt to identify the factors having influence on the gross written premium in motor insurance in Poland	221

Tomasz Jurkiewicz, Agnieszka Poblocka: Evaluation of practical methods of estimation of incurred but not reported reserves in non-life insurance..	231
Piotr Kania: Specialized open-end investment funds as an external management form of investment funds of life insurance companies.....	240
Robert Kurek: Powers of supervision authorities regarding solvency control – Solvency II perspective.....	249
Jacek Lisowski: The role of the auditor in assessing the financial management of the insurer – legal norms	257
Jerzy Łańcucki: Regulations on insurance mediation – stressing premises and directions of change	266
Krzysztof Łyskawa: Threat of compensation balance and damages in compulsory property insurance	276
Aleksandra Malek: Duties of a bank acting as an coverage buying entity in the context of Recommendations on the Bankassurance Activity.....	285
Piotr Manikowski: The insurance market in Poland and underwriting cycles	294
Dorota Maśniak: Insurer as a major link in a cross-border system for protection of victims of road accidents – the role of co-operation of private and public entities.....	304
Artur Mikulec: Effectiveness of pension systems in EU and EFTA countries in the years 2005–2008.....	315
Aniela Mikulska: Small and medium-sized companies as recipients of insurance services	324
Marek Monkiewicz: Single insurance market in the EU and global financial crisis 2007–2009 – public intervention and Community competition rules.....	334
Joanna Niżnik: The reform of pension systems in Latin America. The Chilean and Argentinean models.....	343
Magdalena Osak: Medical savings account as a funding mechanism of health care.....	351
Dorota Ostrowska: The access to the insurance products strategic for the development of Polish economy in reference to the international capital..	361
Anna Ostrowska-Dankiewicz: Structured policy as a form of alternative investment on Polish market.....	372
Renata Pajewska-Kwaśny: Prospects of development of traditional and innovative forms of insurance sales in Poland – part I.....	382
Monika Papież: Causality analysis on the life insurance market in the period 2003–2010	393
Agnieszka Pawłowska: Business interruption insurance implementation in risk management for interrupted activities	401
Krzysztof Piasecki: Probabilistic fuzzy sets in the actuarial calculation	408
Piotr Pisarewicz: Mutual funds role in retirement programs' development in the USA.....	415

Ryszard Pukała: Integration processes of insurance markets in Middle and Eastern Europe.....	425
Małgorzata Rutkowska-Podolowska, Nina Szczygiel: Medyczne konto oszczędnościowe jako mechanizm finansowania ochrony zdrowia	434
Grażyna Sordyl: The Role and Activity of the Dutch Guarantee Fund (College voor Zorgverzekeringen CVZ) in the area of private health insurance	444
Ewa Spigarska: Financial statement of insurance company vs. International Standards of Financial Reporting in the light of changes.....	453
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz, Maria Kiedrowska: Organization of internal auditing in insurance companies in the light of Solvency II and audit standards	462
Anna Szkarłat-Koszalka: Instruments of accounting system vs. control of financial security of an insurer.....	471
Tomasz Szkutnik: Copula functions in the aggregation of insurer risk	482
Włodzimierz Szkutnik: The risk of using catastrophic reserves	493
Anna Szymańska: Factors determining the choice of the insurer on the CR automobile insurance market.....	506
Iłona Tomaszewska: Prospects of development of traditional and innovative forms of insurance sales in Poland – part II	513
Damian Walczak, Agnieszka Żołądkiewicz: Students’ insurance awareness and risk seeking	524
Stanisław Wanat: Modeling of dependencies in the context of the aggregation of solvency capital requirements in Solvency II	536
Stanisław Wieteska: Property insurance companies adaptation process to reduce the impact of greenhouse effect in Poland	546
Ewa Wycinka, Mirosław Szreder: Statistical analysis of speeding as a factor affecting car accidents in Poland	556

Sylvia Bożek

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

CZYNNOŚCI MONITORUJĄCE I KONTROLNE W PROCESIE ZARZĄDZANIA RYZYKIEM W PRZEDSIĘBIORSTWIE UBEZPIECZENIOWYM

Streszczenie: Równoczesne stosowanie tzw. struktury poziomej i pionowej procesu zarządzania ryzykiem pozwala ubezpieczycielowi na uwrażliwienie całego procesu zarządzania ryzykiem na wszelkie czynniki na niego oddziałujące (w najwcześniejszym momencie). Struktura pionowa tego procesu, zbudowana w oparciu o międzynarodowe standardy zarządzania ryzykiem, wyróżnia kilka etapów, w tym kontrole, monitorowanie. Czynności te włącznie ze sprawozdawczością stanowią kroki postępowania oddziałujące poziomo na strukturę zarządzania ryzykiem. Jest to tzw. etap, który jednocześnie powinien przenikać każdy etap struktury pionowej, oraz jest to jedyny etap, który zachodzi w strukturze pionowej i poziomej zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym.

Słowa kluczowe: ryzyko, proces zarządzania ryzykiem, monitoring, kontrola.

1. Wstęp

Proces zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie jest wieloetapową strukturą stanowiącą spójny ciąg kroków, czynności i aktywności, które następując po sobie (czasem równolegle), grupują się, tworząc bardziej wyraźne elementy owej struktury, które w uproszczeniu można nazwać etapami. Każdy z tak pojmowanych etapów procesu charakteryzuje się właściwą sobie odmiennością i specyficzną czynności podejmowanych w jego ramach. W literaturze przedmiotu istnieje właściwie podobieństwo w wyróżnianiu etapowości procesu zarządzania ryzykiem, choć nie identyczność. Jeżeli weźmie się pod uwagę propozycje ujmowania procesu zarządzania ryzykiem prezentowane w międzynarodowych standardach zarządzania ryzykiem¹, które adaptuje się na grunt funkcjonowania przedsiębiorstwa ubezpieczeniowego, to można przyjąć następujące etapy procesu: zakotwiczenie procesu na poziomie strategicznym, celach strategicznych i strategiach ubezpieczyciela (także na innych poziomach); ocenę ryzyka obejmującą identyfikację ryzyka, analizę (opis, pomiar) i ewaluację; obsługę ryzyka oraz kontrolę, monitorowanie i komunikację

¹ FERMA, COSO II, AS/NZS 4360.

[Bożek 2010, s. 97–104]. Jest to charakterystyka procesu zarządzania ryzykiem umownie nazwana w tym miejscu ujęciem pionowym, które cechuje się tym, że poszczególne kroki następują niejako „po sobie” w strukturze pionowej. Wzmiankowanie o strukturze pionowej procesu zarządzania ryzykiem jest szczególnie uzasadnione ze względu na wyróżnienie ostatniego etapu w tej strukturze, na który składa się monitorowanie, kontrola, komunikacja. Wszystkie działania usprawniające, kontrolujące proces (w tym sprawozdawczość), choć każde o różnej istocie i celach, mogą, a nawet powinny zachodzić w – tak zwanej na potrzeby niniejszego wywodu – strukturze poziomej procesu zarządzania ryzykiem. Zatem powinny się odbywać na każdym z etapów procesu zarządzania ryzykiem, począwszy od bazy, jaką jest poziom strategiczny przedsiębiorstwa ubezpieczeniowego, a kończąc na usprawnieniach monitoringu i komunikacji. Wydaje się, że równoczesne stosowanie umownie zwanej struktury, poziomej i pionowej procesu zarządzania ryzykiem pozwala przedsiębiorstwu, w tym także ubezpieczeniowemu, na uwrażliwienie całego procesu zarządzania ryzykiem na wszelkie czynniki na niego oddziałujące. Kadry zarządzającej zaś tak zwana w tym opracowaniu hybryda struktury pionowej i poziomej procesu zarządzania ryzykiem pozwala na podejmowanie odpowiednich decyzji (np. korygujących) od samego początku wdrażania procesu zarządzania ryzykiem, aż po wszystkie ogniwa procesu. Celem opracowania jest prezentacja czynności i zadań podejmowanych w ramach ostatniego etapu procesu zarządzania ryzykiem przedsiębiorstwa ubezpieczeniowego. Realizując cel, potraktowano przedsiębiorstwo ubezpieczeniowe – z pełną świadomością – jak każde inne przedsiębiorstwo, w którym niezbędne jest zapewnienie sprawnie funkcjonującego procesu zarządzania ryzykiem, mając na uwadze specyfikę katalogu ryzyka występującego w działalności ubezpieczyciela, scharakteryzowanego w literaturze przedmiotu (np. [Michalski 2000, s. 33–39; Ronka-Chmielowiec 2002, s. 134–138; Michalski i in. (red.) 2004, s. 56–64; Hadyniak 2010, s. 26–27; Ronka-Chmielowiec 2010, s. 49–52; Rejda 2010, s. 6–11; Bożek 2011, s. 652–655]).

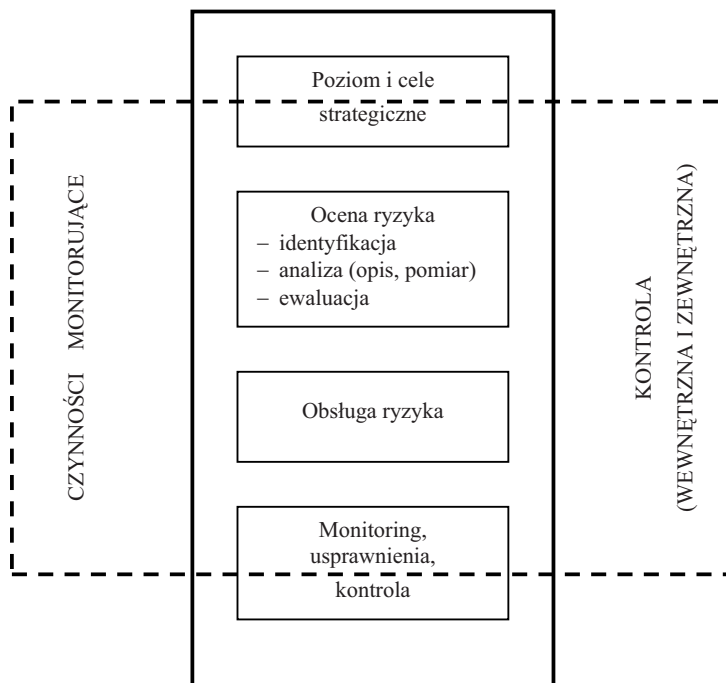
2. Czynności monitorujące w procesie zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym

Jak się wydaje, czynności monitorujące i kontrolujące, a do tych ostatnich zaliczyć należy zasadniczo sprawozdawczość (wewnętrzną i zewnętrzną), stanowią specyficzne ogniwo w łańcuchu kroków w procesie zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym. Jest to bowiem jedyny tak zwany etap (obejmujący różne czynności) procesu, który równocześnie zachodzi w hybrydowej strukturze pionowej i poziomej zarządzania ryzykiem w instytucji ubezpieczeniowej.

W rozumieniu Federation of European Risk Management Associations (FERMA) „skuteczne zarządzanie ryzykiem wymaga utrzymywania odpowiedniej sprawozdawczości oraz stałego monitorowania, czy identyfikacja i ewaluacja ryzyka przebiega prawidłowo oraz czy stosowane są właściwe środki i rozwiązania” [*Stan-*

ard... 2002, s. 14]. W standardzie przypomina się także, że procedury monitorowania powinny stanowić niejako potwierdzenie, że w konkretnym przedsiębiorstwie stosowane są odpowiednie mechanizmy kontrolne, zrozumiałe na wszystkich poziomach pracowniczych przedsiębiorstwa, począwszy od najwyższego (co wydaje się oczywiste), a skończywszy na personelu szczebla najniższego (którego nieświadomość celów i strategii czy też narażenia na występowanie ryzyka nie należy do rzadkości i generuje dodatkowe niebezpieczeństwa dla funkcjonowania organizacji). Monitorowanie powinno także dostarczyć informacji o tym, czy [*Standard... 2002, s. 14*]:

- wprowadzone środki przyniosły zamierzony rezultat,
- przyjęte procedury oceny ryzyka i zgromadzone do tego celu informacje były właściwe,
- szersza wiedza pomogłaby w podjęciu lepszych decyzji oraz jakie wnioski w zakresie oceny i zarządzania ryzykiem da się wyciągnąć na przyszłość.

Rys. 1. Hybrydowa struktura pionowa i pozioma zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym ze względu na czynności kontrolne i monitorujące

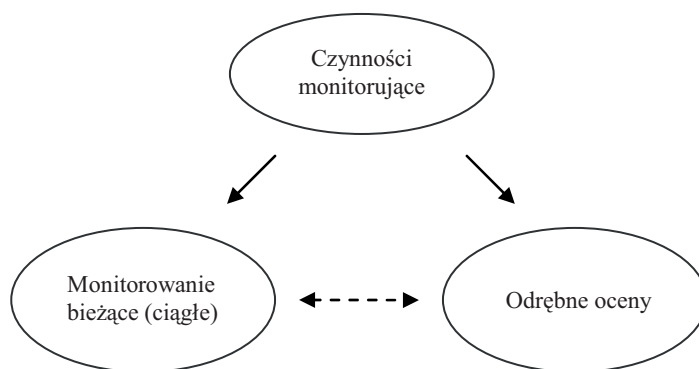
Wydaje się, że aby czynności monitorujące, także kontrolne, mogły być z należytą starannością wdrożone w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym, niezbędne jest

ukonstytuowanie rzetelnej, kompleksowej i adekwatnej siatki informacyjnej, komunikacyjnej. Generalnie można uznać, że komunikacja jest częścią systemów informacyjnych opartych na osiągnięciach technologicznych, informatycznych, a ścieżka komunikacyjna przebiega niejako w dół, czyli od kierownictwa ubezpieczyciela po różne i niższe szczeble personalne [Bożek 2010, s. 51]. Systemy informacyjne i komunikacyjne mają liczne i różnorodne zadania do spełnienia, m.in. pozyskiwanie, przetwarzanie, analizowanie i raportowanie informacji w rozumieniu czynników zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych dla ubezpieczyciela. Właśnie „komunikacja ma nie tylko wymiar wewnętrzny, ale i zewnętrzny, to znaczy, że przedsiębiorstwo winno komunikować się z otoczeniem, np. klientami, instytucjami finansowymi, nadzorczyimi – jak to ma miejsce w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym” [Bożek 2010, s. 51].

Zgodnie z ujęciem prezentowanym przez instytucję standaryzującą Komitet Organizacji Sponsorujących Komisję Tradewaya (Committee of Sponsoring Organizations of the Tradeway Commission) – tzw. COSO II, proces zarządzania ryzykiem „podlega monitorowaniu, czyli ocenie obecności i funkcjonowania jego komponentów w danym okresie czasu” [*Zarządzanie Ryzykiem Korporacyjnym...* 2004, s. 75]. Zasadniczo działania monitorujące obejmują monitorowanie bieżące lub odrębne oceny, działania te mogą się wzajemnie uzupełniać i dopełniać. Podkreśla się, że im większa jest skuteczność i pożyteczność monitorowania bieżącego (prowadzonego w ramach zwykłej i powtarzalnej działalności organizacji), tym występuje mniejsza potrzeba w przedsiębiorstwie podejmowania ocen odrębnych. „Monitorowanie bieżące prowadzone jest przeważnie przez kierowników wydziałów lub komórek pomocniczych, którzy starannie badają konsekwencje wynikające z napływających informacji [...] w razie potrzeby sprawdzają z innymi pracownikami, czy konieczne jest podjęcie działań naprawczych lub innych czynności” [*Zarządzanie Ryzykiem Korporacyjnym...* 2004, s. 86].

Można uznać, że w zakładzie ubezpieczeń podstawowe monitorowanie (bieżące) dotyczy różnych aspektów działalności operacyjnej (technicznej) i powiązanej z nią (inwestycyjnej), np. monitorowanie kosztów i przychodów. W podstawowych przychodach technicznych badaniu ciągłemu podlegają przychody ze składek, a w kosztach: odszkodowania i świadczenia. Monitorować na bieżąco powinno się również przychody i koszty działalności lokacyjnej. Przy monitorowaniu tych przykładowych aktywności osoby odpowiadające za badanie sprawozdań operacyjnych (technicznych) i które na bieżąco zarządzają działalnością techniczną mogą – na czas – dostrzec ewentualne niezgodności z założonymi planami. W przypadku monitoringu bieżącego liczy się terminowość w przepływie informacji i reakcji na nie, zwłaszcza gdy pojawiają się nieoczekiwane odchylenia od założeń, w postaci zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania ubezpieczyciela. Tak zwane odrębne oceny są szczególnie nakierowane na kontrolę procesu zarządzania ryzykiem, a zwłaszcza sprawdzania, czy procedury monitorowania bieżącego są w dalszym ciągu skuteczne i prawidłowe. Odrębne oceny koncentrują się na skuteczności zarządzania ryzy-

kiem, w całości lub też w wybranych obszarach. Wybrane obszary zarządzania ryzykiem są częściej monitorowane (priorytetowe obszary i rodzaje ryzyka są częściej poddawane sprawdzaniu) niż pełny proces zarządzania ryzykiem. Oceny mogą być przeprowadzane przez podmioty wewnątrz (tzw. samoocena, w różnych obszarach i działach) ubezpieczyciela i przez podmioty zewnętrzne np. audytorów. Informacje ocenne pochodzące ze źródeł wewnętrznych (począwszy od kierownictwa ubezpieczyciela) i zewnętrznych mogą i powinny wskazać te obszary, które wymagają poprawy pod kątem ich konsekwencji dla procesu zarządzania ryzykiem.

Rys. 2. Typizacja czynności monitorujących do zastosowania w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym

Źródło: opracowanie z uwzględnieniem wskazań COSO II.

Priorytetową rolę także w działaniach monitorująco-kontrolnych odgrywają ukonstytuowane struktury odpowiedzialne za zarządzanie ryzykiem: menedżer ds. ryzyka, inaczej główny specjalista ds. ryzyka funkcjonujący jako indywidualny podmiot (*chief of risk officer – CRO*) lub w zespole (*management team*). Podmiot odpowiedzialny za zarządzanie ryzykiem (w tym też jego kontrolę i monitoring) umiejscowiony jest w strukturze i raportuje w górę do kierownictwa przedsiębiorstwa (także ubezpieczeniowego) i w dół (ewentualnie poziomo) do innych specjalistów i szczebli organizacji. Pozycja menedżera ds. ryzyka z założenia jest wyższa (ukształtowana historycznie) [Power 2005, s. 132] w strukturze organizacji niż innych menedżerów (np. ds. finansowych), z którymi może współpracować, i zakres odpowiedzialności jest większy, ponieważ odpowiada za cały portfel ryzyka [Skipper, Kwon 2007, s. 289].

3. Działalność kontrolna w procesie zarządzania ryzykiem w ubezpieczeniach

Przez działalność kontrolną właściwie można rozumieć paletę działań i czynności, wśród których za podstawowe należałoby uznać kontrolę i audyt, funkcjonujące

w ujęciu zewnętrznym i wewnętrznym. Warto podkreślić, że kontroli nie należy utożsamiać z audytem, są to odrębne aktywności i jako takie docelowo powinny funkcjonować w przedsiębiorstwie, choć niewątpliwie względem siebie uzupełniające się. Wydaje się, że braki występują zwłaszcza w odrębnym pojmowaniu czynności w ramach audytu wewnętrznego i kontroli wewnętrznej, z którym ten rodzaj kontroli bywa często utożsamiany. Tymczasem audyt wewnętrzny lokuje się w szeroko pojmowanej kontroli, na którą składa się kontrola instytucjonalna i funkcjonalna [Piszczak 2004, s. 46]. Kontrola funkcjonalna wyrażająca się w kontroli wewnętrznej jest podstawą czynności kontrolnych zachodzących w przedsiębiorstwie, na różnych jego aktywnościach i co najważniejsze – wszystkich szczeblach struktury organizacyjnej. Natomiast kontrola instytucjonalna odbywa się za pośrednictwem audytu wewnętrznego.

„Działania kontrolne to polityki i procedury ustalone i realizowane w celu efektywnej realizacji reakcji na ryzyko [...] występują w całej organizacji, na wszystkich poziomach i we wszystkich służbach” [*Zarządzanie Ryzykiem Korporacyjnym...* 2004, s. 61]. COSO do rodzajów działań kontrolnych zalicza: prewencyjne, wykrywające, ręczne, komputerowe i zarządcze środki kontroli [*Zarządzanie Ryzykiem Korporacyjnym...* 2004, s. 62]. Niewątpliwie istotą mechanizmów kontrolnych podejmowanych w przedsiębiorstwie, także ubezpieczeniowym (co jest mocno wyakcentowane w kontekście wyróżnionych celów i poziomów w standaryzowanej ścieżce zarządzania ryzykiem [Bożek 2010, s. 97–99]), jest umocowanie ich na tzw. wiązce celów (strategicznych, taktycznych, operacyjnych), na których zasada się proces zarządzania ryzykiem ubezpieczyciela (szczególną rolę odgrywają tu cele i poziom strategiczny – uwzględniony na rys. 1). We wdrażaniu mechanizmów kontrolnych pomocne są rozwiązania technologiczne usprawniające komunikację i przepływ informacji, takie jak systemy informatyczne.

Można uznać, że czynności podejmowane w ramach audytu mieszczą się w szeroko rozumianej sprawozdawczości, która wydaje się mieć istotne znaczenie w standaryzowanym procesie zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym. Najogólniej audyt dzieli się na wewnętrzny i zewnętrzny. Audyt zewnętrzny cechuje się tym, że jest przeprowadzany przez podmioty, instytucje zewnętrzne, czyli niezależne od przedsiębiorstwa, przez np. biegłych rewidentów, mających precyzyjnie określone uprawnienia do przeprowadzenia kontroli udokumentowanej sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Natomiast audyt wewnętrzny jest „narzędziem pozwalającym kierownictwu jednostki uzyskać obiektywną i niezależną ocenę funkcjonowania firmy pod względem legalności, gospodarności, celowości, rzetelności, a także przejrzystości i jawności, a więc narzędziem pomocnym w ocenie funkcjonowania systemu kontroli wewnętrznej” [Mikołajczyk, Krawczyk 2010, s. 24]. Zatem jak się zauważa, „z punktu widzenia genezy powstania audytu można powiedzieć, że audyt zewnętrzny wywodzi się i opiera w dużym stopniu na systemie rachunkowości finansowej, natomiast audyt wewnętrzny ma wiele wspólnego z rachunkowością zarządczą” [Mikołajczyk, Krawczyk 2010, s. 25].

Tak więc konkretyzując i odnosząc audyt wewnętrzny na grunt zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym, można uznać, że „podstawowym zadaniem audytora wewnętrznego jest doradzanie kierownictwu w procesie zarządzania ryzykiem we wszystkich obszarach działania jednostki, w których ryzyko może wystąpić” [Mikołajczyk, Krawczyk 2010, s. 76]. Uznaje się, że przedsiębiorstwa ubezpieczeniowe, które świadomie zarządzają ryzykiem, mają na uwadze, że audyty powinny być przeprowadzane tak często, jak tylko jest to możliwe z ekonomicznego punktu widzenia [Gołębiowski 2010, s. 50]. Zatem podejmowanie decyzji o przeprowadzeniu audytu przez przedsiębiorstwo ubezpieczeniowe może być warunkowane np. kategorią ryzyka [Gołębiowski 2010, s. 51].

W przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym przeprowadzanie audytu wewnętrznego, uwzględniającego wytyczne Solvency II, może zachodzić w odniesieniu do ryzyka związanego z: wyznaczaniem funduszy własnych, wyznaczaniem rezerw techniczno-ubezpieczeniowych, lokatami, określeniem wymogów kapitałowych (kapitałowego wymogu wypłacalności oraz minimalnego wymogu wypłacalności), ponadto z obszarami III filara Solvency II dotyczącego sprawozdawczości nadzorczej oraz publikowania informacji [Mikołajczyk, Krawczyk 2010, s. 77–78].

Warto podkreślić, że rola i cele działalności audytora/komórki przeprowadzającej audyt nie może być utożsamiana z rolą menedżera ds. ryzyka/komórki odpowiedzialnej za zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym. Działalność tych odrębnych podmiotów powinna się uzupełniać i wspierać dla dobra instytucji, w ramach której funkcjonują. Pomimo szerokich kompetencji audytora wewnętrznego, w tym dotyczących ryzyka i procesu jego zarządzania, należy stwierdzić, że uprawnienia te nie mieszczą się w obszarze działania menedżera ds. ryzyka. Celem audytu jest (między innymi obszarami niezwiązanymi z zarządzaniem ryzykiem), najogólniej ujmując, monitorowanie i kontrolowanie poprawności procesu zarządzania ryzykiem i co najważniejsze – opiniowanie procesu poprzez tworzenie sprawozdań itp. Celem audytu jest koncentracja na tak zwanym ryzyku badania, czyli ryzyku nieodłącznym, ryzyku kontroli i ryzyku przeoczenia².

4. Podsumowanie

Sensem ukonstytuowania struktury nazwanej w opracowaniu hybrydową, tj. pionowej i poziomej struktury procesu zarządzania ryzykiem, jest stworzenie sposobności do przenikania się niektórych tak zwanych kroków postępowania, czyli czynności i procedur. To przenikanie, inaczej wdrażanie, jest szczególnie istotne w strukturze poziomej procesu, ponieważ skłania ona do wykorzystywania owych czynności z założenia we wszystkich etapach pionowej, czyli podstawowej, struktury procesu

² Ryzyko badania określono w: *International Standards on Auditing and International Auditing Practice System*, 2001, IFA, New York, 2001, za: B. Mikołajczyk, M. Krawczyk, *Audyt wewnętrzny w teorii i praktyce ubezpieczeniowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2010, s. 40.

zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym. Za szczególne czynności i działania, tworzące zręby struktury poziomej procesu, należy uznać mechanizmy monitorowania i kontrolowania. Właśnie czynności monitorujące i kontrolne powinny przenikać i odbywać się na każdym etapie procesu zarządzania ryzykiem w pionowej strukturze etapowej zwanej umownie „krok po kroku”, „od góry w dół”. Oczywiście jest, że czynności i działania monitorujące w przedsiębiorstwie, w tym także o charakterze ubezpieczeniowym, mają specyficzne i różne cele i zadania do spełnienia. Odmianą rolę ma do odegrania monitorowanie bieżące, kontrola czy audyt. W tej odrębności funkcji i zadań wszystkich czynności i procedur istotne wydaje się uchwycenie ich odmienności funkcjonującej w podziale na tak zwane zewnętrzne i wewnętrzne dla organizacji. Za przykład odmienności celów może posłużyć audyt zewnętrzny i wewnętrzny, wykonywany niezależnie i przez inne podmioty wyspecjalizowane (np. w audycie zewnętrznym przez audytorów niezależnych od przedsiębiorstwa). W zarządzaniu ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym (zwłaszcza w ujęciu standaryzowanym) istotne wydaje się wkomponowanie czynności monitorujących i kontrolujących w każdy etap procesu, począwszy od ustalania poziomów i celów strategicznych, przez ocenę ryzyka, wdrożenie właściwych metod jego obsługi, aż po monitoring i usprawnienia procesu. Właściwie ostatni etap struktury pionowej procesu zarządzania ryzykiem, czyli usprawnienia i monitoring procesu, jest swoistym ogniwem łączącym strukturę pionową z poziomą procesu. Nie mniej jasno należy podkreślić, że ten ostatni etap w procesie zarządzania ryzykiem także musi być poddawany kontrolowaniu i monitorowaniu, podobnie jak wszystkie poprzednie, i pod tym względem nie różni się od pozostałych etapów. Przy czym można mieć na uwadze jego specyficzność z tego względu, że etap wieńczący proces zarządzania ryzykiem, którego celem jest monitoring procesu, sam jest temu monitorowaniu i kontrolowaniu poddawany, stale i od nowa, tak jak stale i odnawialnie, cyklicznie kontrolowany jest proces zarządzania ryzykiem w ubezpieczeniach.

Literatura

- Bożek S. [2010], *Funkcjonowanie przedsiębiorstw ubezpieczeniowych w warunkach ryzyka. Standaryzacja zarządzania ryzykiem*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice.
- Bożek S. [2011], *Identyfikacja czynników ryzyka w procesie zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie ubezpieczeniowym*, [w:] *Zarządzanie finansami. Współczesne wyzwania teorii i praktyki*, Zeszyty Naukowe: Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 38, Szczecin.
- Gołębiwski D. [2010], *Audyt ubezpieczeniowy. Praktyczne metody analizy ryzyka*, Poltext, Warszawa.
- Hadyniak B. [2010], *Ryzyko w przedsiębiorstwie*, [w:] *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem przedsiębiorstwa*, red. B. Hadyniak, J. Monkiewicz, t. 1: *Podstawy*, Poltext, Warszawa.
- Michalski T. [2000], *Ryzyko w działalności człowieka*, [w:] *Podstawy ubezpieczeń*, red. J. Monkiewicz, t. 1: *Mechanizmy i funkcje*, Poltext, Warszawa.

- Michalski T., Karmańska A., Śliwiński A. (red.) [2004], *Ubezpieczenia gospodarcze. Ryzyko i metodologia oceny*, C.H. Beck, Warszawa.
- Mikołajczyk B., Krawczyk M. [2010], *Audyt wewnętrzny w teorii i praktyce ubezpieczeniowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Piszczak A. [2004], *Audyt wewnętrzny*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
- Power M. [2005], *Organizational Responses to Risk: the Risk of the Chief Risk Officer*, [w:] *Organizational Encounters with Risk*, ed. B. Hutter, M. Power, Cambridge University Press.
- Rejda G.E. [2010], *Principles of Risk Management and Insurance*, Eleventh Edition, Addison Wesley.
- Ronka-Chmielowiec W. [2002], *Ryzyko jako przedmiot ubezpieczenia*, [w:] *Ubezpieczenia. Rynek i ryzyko*, red. W. Ronka-Chmielowiec, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Ronka-Chmielowiec W. [2010], *Wykorzystanie ubezpieczeń do zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie*, [w:] *Zarządzanie ryzykiem działalności organizacji*, red. J. Monkiewicz, L. Gąsiorkiewicz, C.H. Beck, Warszawa.
- Skipper H., Kwon W. [2007], *Risk Management and Insurance. Perspectives in a Global Economy*, Blackwell Publishing.
- Standard dla zarządzania ryzykiem*, FERMA (AIRMIC, ALARM, IRM), 2002, www.polrisk.pl.
- Zarządzanie Ryzykiem Korporacyjnym – Zintegrowana Struktura Ramowa*, The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), PIKW, PIB, Warszawa 2004.

MONITORING AND CONTROL ACTIVITIES IN THE RISK MANAGEMENT PROCESS OF AN INSURANCE COMPANY

Summary: It seems that the concomitant use of conventionally called horizontal and vertical structure of the risk management process allows the insurance undertaking to sensitize the whole process of risk management at all factors that influence it, in the earliest moment of their occurrence. Vertical structure of the risk management process of insurance companies, which has been built based on international standards of risk management, distinguishes stages control, monitoring and communication. Monitoring and controlling are a step in the process which should also permeate every stage of the vertical structure and is the only step that takes place in the structure of vertical and horizontal enterprise risk management process of insurance companies.

Keywords: risk, risk management process, monitoring, control.